

अ : संक्षिप्त रूपे

- ANZUS:** Australia New Zealand United States
- ARF:** ASEAN Regional Forum
- ASEAN:** Association of South East Asian Nations
- ATGM:** Anti-tank guided missile
- BIMSTEC:** Bay of Bengal Initiative for Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation
- BRICS:** Brazil, Russia, India, China, South Africa
- CENTO:** Central Treaty Organisation
- CFL:** Cease Fire Line
- CTBT:** Comprehensive Test Ban Treaty
- DEAL:** Defence Electronics and Applications Laboratory
- DRDO:** Defence Research and Development Organisation
- ECJ:** European Court of Justice
- ECOSOC:** Economic and Social Council
- ECSC:** European Coal and Steel Community
- EEC:** European Economic Community
- ETA:** Euskadi Ta Askatasuna (Basque separatist group, Spain)
- EU:** European Union
- G 20:** Group of 20
- GATT:** General Agreement on Tariffs and Trade
- GCC:** Gulf Cooperation Council
- IAEA:** International Atomic Energy Agency
- IONS:** Indian Ocean Naval Symposium
- IORA:** Indian Ocean Rim Association
- IRA:** Irish Republican Army
- IRS:** Indian Remote Sensing Satellite
- ISRO:** Indian Space Research Organisation
- JKLF:** Jammu Kashmir Liberation Front
- KPLT:** Karbi Peoples Liberation Tigers
- LTTE:** Liberation Tigers of Tamil Eelam
- MGC:** Mekong-Ganga Cooperation

NATO: North Atlantic Treaty Organisation

NCA: Nuclear Command Authority

NDFB-S: National Democratic Front of Bodoland - (Saoraigwra), (NDFB-S)

NEC: North Eastern Council

NEFA: North East Frontier Agency

NPT: Nuclear Non-proliferation Treaty

NSCN(IM): National Socialist Council of Nagaland (led by Isak Chishi Swu and Thuingaleng Muivah.)

NSG: Nuclear Suppliers Group

OAPEC: The Organization of Arab Petroleum Exporting Countries

OIC: Organisation of Islamic Cooperation

OPEC: Organisation of Petroleum Exporting Countries

POK : Pakistan Occupied Kashmir

PKK: Kurdish Workers Party

PLA: People's Liberation Army of China

PLO: Palestine Liberation Army

QUAD: Quadrilateral Security Dialogue (United States, Australia, India, Japan)

SAARC: South Asian Association for Regional Cooperation

SAFTA: South Asian Free Trade Area

SAM: surface to air missiles

SAPTA: South Asian Preferential Trading Arrangement

SCO: Shanghai Cooperation Organisation

SEATO: South East Treaty Organisation

SSB: Sashastra Seema Bal

TRIPS: Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights

ULFA (I): United Liberation Front of Asom – (Independent)

ULFA: United Liberation Front of Asom

UNCED: UN Conference on Environment and Development

UNLF: United National Liberation Front

UNMOGIP: United Nations Military Observer Group in India and Pakistan

WTO: World Trade Organisation

ब : संकेतस्थळे

Some useful websites that the students and teachers can access for more information on the topics discussed in the various chapters:

CHAPTER I

See the following website for additional information:

1. College of Engineering, (COEP) Pune, History Club Lectures:
 - (i) The World after World War II: Dr Shrikant Paranjpe (in Marathi)
https://www.youtube.com/watch?v=4LY_j_NLJBE
 - (ii) “१९९१ नंतरचे जग आणि प्रवाह “ – डॉ. श्रीकांत परांजपे |
‘World After 1991’ -Dr. Shrikant Paranjpe.
<https://www.youtube.com/watch?v=lsVNgjzmW94>
2. India and United Nations Peacekeeping Operations, By Lt Gen Satish Nambiar (Retd) January 26, 2014, Media Centre, Ministry of External Affairs, Government of India
<https://mea.gov.in/articles-in-indian-media.htm?dtl/22776/India+and+United+Nations+Peacekeeping+Operations>
3. India and the United Nations, Ministry of External Affairs, Government of India
<https://www.mea.gov.in/india-and-the-united-nations.htm>
4. Annual Reports, Ministry of Defence, Government of India
<https://mod.gov.in/documents/annual-report>
5. Annual reports, Ministry of External Affairs, Government of India.
https://www.mea.gov.in/annual-reports.htm?57/Annual_Reports

CHAPTER II

See the following website for additional information:

1. Ministry of External Affairs, Government of India, Briefs on Foreign Relations
This website provides:
 - (i) Briefs on India and Regional Organisations and
 - (ii) Briefs on Bilateral Relations with various countries.<https://mea.gov.in/foreign-relations.htm>

CHAPTER III

See the following website for additional information:

1. Ministry of External Affairs, Government of India, Briefs on Foreign Relations
This website provides:
 - (i) Briefs on India and Regional Organisations and
 - (ii) Briefs on Bilateral Relations with various countries.<https://mea.gov.in/foreign-relations.htm>

CHAPTER IV

See the following website for additional information:

1. Statement to Parliament on Nuclear Tests in Pokhran by Prime Minister Atal Bihari Vajpayee. (Twelfth Lok Sabha, Session: 2, Date : 27-05-1998 ,Participants : Vajpayee Prime Minister Atal Bihari. Source : Lok Sabha, Debates, <http://164.100.47.194/Loksabha/Debates/Result12.aspx?dbsl=248>)
<https://www.vifindia.org/sites/default/files/national-security-vol-1-issue-1-document-statement-to-parliament.pdf>
2. “Evolution of India’s Nuclear Policy” PAPERS LAID ON THE TABLE XII LOK SABHA DEBATES, Session II, (Budget), Wednesday, May 27, 1998 / Jyaistha 6, 1920 (Saka).
<https://parliamentofindia.nic.in/ls/lsdeb/ls12/ses2/0527059801.htm>
3. Technology Areas: Missiles, DRDO, India. https://www.drdo.gov.in/drdo/English/index.jsp?pg=tech_missiles.jsp
4. Indian Navy: Indian Maritime Doctrine - 2015 Version <https://www.indiannavy.nic.in/content/indian-maritime-doctrine-2015-version>

CHAPTER V

See the following website for additional information:

1. PM’s speech at the Chief Minister’s meet on Naxalism, April 13, 2006, New Delhi
See: <https://archivepmo.nic.in/drmanmohansingh/speech-details.php?nodeid=302>
2. For legal details on Terrorism see: Counter Terrorism and Counter Radicalization Division, Ministry of Home, Government of India. The Division deals with matter relating to terrorism, counter-terrorism, radicalization, counter-radicalization, UAPA, NIA Act, FICN, FATF.
https://mha.gov.in/division_of_mha/counter-terrorism-and-counter-radicalization-division
3. Chapter on Internal Security, Annual report, Ministry of Home, government of India (Latest Report)
<https://mha.gov.in/documents/annual-reports>

CHAPTER VI

See the following website for additional information:

1. History - The Official Home Page of the Indian Army
<https://indianarmy.nic.in/Site/FormTemplate/frmTempSimple.aspx?MnId=+50>.
2. Annual Reports, Ministry of Defence, Government of India
<https://mod.gov.in/documents/annual-report>

फोर स्टार जनरलच्या हुद्द्यामध्ये संरक्षण प्रमुख पदाच्या निर्मितीस केंद्रीय मंत्रिमंडळाने मान्यता दिली

नवी दिल्ली, २४ डिसेंबर २०१९

पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या अध्यक्षतेखालील केंद्रीय मंत्रिमंडळाने एक ऐतिहासिक निर्णय घेत, देशातील सर्वोच्च संरक्षण व्यवस्थापनात सुधारणा करत फोर स्टार जनरलच्या हुद्द्यामध्ये संरक्षण प्रमुख पद सी डी एस (Chief of Defence Staff) स्थापन करण्यास मान्यता दिली आहे, यांचा पगार आणि अतिरिक्त सुविधा सेवाप्रमुखांप्रमाणेच असतील. संरक्षण मंत्रालयाने निर्माण केलेले संरक्षण प्रमुख हे सैनिक विभागाचे देखील प्रमुख असतील, आणि ते त्याचे सचिव म्हणून कार्यभार बघतील.

सीडीएसच्या अध्यक्षतेखालील सैनिकी व्यवहार विभाग खालील बाबींवर कार्य करील:

- (i) देशाच्या सशस्त्र सेना, त्यात स्थल सेना, लष्कर, नौदल आणि वायू दल.
- (ii) स्थल सेना मुख्यालय, नौदल मुख्यालय, हवाई मुख्यालय आणि संरक्षण कर्मचारी मुख्यालय असलेले संरक्षण मंत्रालयाचे एकात्मिक मुख्यालय.
- (iii) प्रादेशिक सैन्य
- (iv) स्थल सेना, नौदल आणि हवाई दलाशी संबंधित कामे.
- (v) प्रचलित नियम आणि कार्यपद्धतीनुसार भांडवल संपादन वगळता इतर सेवांसाठीची खरेदी.

या व्यतिरिक्त सैन्य व्यवहार विभागाच्या आदेशामध्ये पुढील बाबींचा समावेश असेल:

- (अ) एकत्रित संयुक्त योजना आणि आवश्यकतांच्या माध्यमातून खरेदी, प्रशिक्षण आणि कर्मचार्यांच्या नियुक्तीच्या प्रक्रियेचे समन्वय
- (ब) सैन्य तुकड्यांचे पुनर्गठन करणे आणि संयुक्त कारवाईद्वारे स्रोतांच्या तर्कशुद्ध वापरासाठी संयुक्त आदेश तयार करणे.
- (क) स्वदेशी उपकरणांच्या वापरास चालना देणे.

सैन्य व्यवहार विभागाचे प्रमुख असण्याव्यतिरिक्त संरक्षण प्रमुख, चीफ ऑफ स्टाफ कमिटीचे स्थायी अध्यक्षही असतील. ते संरक्षण मंत्रालयाच्या सर्व सैन्य सेवाविषयक सल्लागार म्हणून काम करतील. हे तीन सेना प्रमुख रक्षा मंत्र्यांना त्यांच्या संबंधित सेवेसंबंधित बाबींचा सल्ला देत राहतील. सीडीएस तिन्ही सैन्य प्रमुखांसह कोणत्याही सैन्य कमांडचा उपयोग करणार नाही, जेणेकरून राजकीय नेतृत्वाला निःपक्षपाती सल्ला देण्यात सक्षम होतील.

चीफ ऑफ स्टाफ कमिटीचे कायमस्वरूपी अध्यक्ष म्हणून, सीडीएस खालील कार्ये पार पाडावी लागतील.

- सीडीएस तीनही सेना दलांच्या संघटनांचे प्रशासन बघतील. सायबर आणि अंतराळाशी संबंधित सेवा संस्था / कमांड सीडीएसच्या अखत्यारीत असतील.

- संरक्षण मंत्री आणि राष्ट्रीय सुरक्षा सल्लागारांच्या (एनएसएच्या) अध्यक्षतेखाली संरक्षण योजना समितीच्या आणि संरक्षण अधिग्रहण समितीचे सीडीएस सदस्य असतील.
- न्युक्लीअर कमांड अथॉरिटीचे लष्करी सल्लागार म्हणून काम पाहतील.
- सीडीएस पदाची सूत्रे स्वीकारल्यानंतर तीन वर्षांच्या आत तीन सेवांमध्ये कार्यवाही, लॉजिस्टिक्स, वाहतूक, प्रशिक्षण, पाठबळ देवा, दळणवळण, दुरुस्ती आणि देखभाल इ. मध्ये संयुक्तता आणणे.
- पायाभूत सुविधांचा जास्तीतजास्त वापर करून सेवांमध्ये तर्कसंगतपणा आणणे.
- एकात्मिक क्षमता विकास आराखडा (आयसीडीपी) चा पाठपुरावा म्हणून पंचवार्षिक संरक्षण भांडवल अधिग्रहण योजना (डीसीएपी) आणि दोन वर्षांची रोल-ऑन वार्षिक अधिग्रहण योजना (एएपी) लागू करणे.
- अपेक्षित बजेटच्या आधारे भांडवल संपादन प्रस्तावांना आंतर-सेवा प्राथमिकता देणे.
- वायफळ खर्च कमी करून सशस्त्र सैन्याच्या लढाऊ क्षमता वाढविण्याच्या उद्देशाने तीन सेवांच्या कामकाजात सुधारणा घडवून आणणे.

अशी अपेक्षा आहे की उच्च संरक्षण व्यवस्थापनातील या सुधारणेमुळे सशस्त्र सैन्याने समन्वित संरक्षण सिद्धांत आणि कार्यपद्धती राबवण्यास सक्षम केले जाईल आणि तिन्ही सेवांमध्ये संयुक्तपणा प्रोत्साहित करण्यास (Jointness) मदत होईल. प्रशिक्षण, लॉजिस्टिक्स आणि ऑपरेशन्स या क्षेत्रातील अधिकाधिक सहकार्य आणि खरेदीच्या प्राथमिकतेसाठी समन्वित कृती करून देशाला फायदा होईल.

(Government of India, Press Information Bureau, (Release ID: 1597572)

<https://pib.gov.in/PressReleaseDetail.aspx?PRID=1597425>)

देशाचे पहिले संरक्षण दल प्रमुख म्हणून जनरल बिपीन रावत यांनी पदभार स्वीकारला

नवी दिल्ली, १ जानेवारी २०२०

जनरल बिपीन रावत यांनी आज संरक्षण दलाचे प्रमुख म्हणून पदभार स्वीकारला. तिन्ही सेवादलांसाठी संरक्षण मंत्र्यांचे ते प्रमुख लष्करी सल्लागार असतील. लष्करी कामकाज विभागाचे प्रमुख म्हणूनही ते काम पाहतील. उपलब्ध स्रोतांचा योग्य वापर, संयुक्त नियोजन आणि एकात्मिकरणाच्या माध्यमातून सेवादलांसाठी खरेदी, प्रशिक्षण आणि परिचालनात अधिक समन्वय राखण्यात संरक्षण दल प्रमुखांची महत्वपूर्ण भूमिका राहिल.

(Government of India, Press Information Bureau, (Release ID: 1598195)

<https://pib.gov.in/PressReleaseDetail.aspx?PRID=1597425>)

परिशिष्ट : सशस्त्र सेनेतील करिअरच्या संधी

कृपया पुढील गोष्टी काळजीपूर्वक वाचा.

१. येथे दिलेली माहिती मार्गदर्शनपर आहे. कोणत्याही परिस्थितीत हे पाठ्यपुस्तक यातील आशयावर अंतिम दावा प्रस्थापित करत नाही आणि बालभारती तसेच लेखकांचे मंडळ व प्रकाशक कोणत्याही प्रकारची कायदेशीर किंवा नैतिक जबाबदारी स्वीकारत नाही.
२. पात्रतेचे निकष बदलू शकतात व त्याबाबतील बदल वेळोवेळी संकेतस्थळ आणि एम्प्लॉयमेंट न्यूजमधून जाहीर करण्यात येतील.
३. तटरक्षक दल, सीमा सुरक्षा दल (BSF), केंद्रीय राखीव पोलीसदल (CRPF), इंडो-तिबेट सीमा पोलीस दल (ITBP), औद्योगिक सुरक्षा दल (Industrial Security Force) यांमध्ये अधिकाऱ्यांच्या केडरसाठी निवड केली जाते. हे स्वतंत्रपणे वेळोवेळी घोषित केले जाते.
४. भरतीशी निगडित जाहिरातींसाठी एम्प्लॉयमेंट न्यूज वाचा.

Entries after X + II (to be attempted while in X + II) as

Officers in Armed Forces

[Please refer to the UPSC and Armed Services websites and Employment News for schedules and latest parameters. This textbook will not be quoted as an authority and will be used only as a guideline for awareness]

1. National Defence Academy (NDA), Pune: For male candidates of the age 16.5 to 19 years at the time of entry into the Academy.
2. Technical Entry for the Army and the Navy: For male candidates only after passing XII board examination with PCM subjects. Age limit 16.5 to 19 years of age at the time of entry.
3. Armed Forces Medical College (AFMC) entry for medical officers stream: Male and Female candidates appearing or passed XII board examination with Physics, Chemistry and Biology as their subjects. Age limit 16.5 to 21 years (changes are likely).
4. Armed Forces Medical College entry for Nursing Stream: For Female candidates appearing or passed XII board examination with Physics, Chemistry and Biology as their subjects at the board examination. Age limit 16.5 to 21 years (changes are likely)

Entries after Graduation (Can be attempted while in the final year of graduation) as Officers in the Armed Forces

1. Through Combined Defence Services entrance examination. Age limits – 19 to 25 years for male and female candidates, through Permanent Commission stream or Short Service Commission stream. This is in all three services. (changes are likely and there are different streams). Entrance Test is followed by a detailed interview (Service Selection Board interview). (Some entries are without the entrance test).

2. Entry for Engineers in all three services – without entrance test or AFCAT test for the Air Force. Age limits are variable for the three services, from 19 to 24/ 27 years).
3. Legal cadre and Education Cadre – These entries are announced from time to time.

Note : All entries (except the AFMC and Nursing) have SSB interview procedure, whether entrance test is applicable or not. The selection through interviews is followed up by medical examination with stringent requirements of height, weight, ECG, EEG, eyesight, hearing ability. Partial or full colour blindness, Knocked Knees and Flat feet are very common grounds for medical rejection.

Entries in Non-Officer Cadre

These are announced by the Directorate of Recruitment for entry as Jawans, Airmen and Naviks. Min qualifications are X + II. Some craftsmen are also recruited after X std. There are technical entries for diploma holders as direct recruitment at Non-Commissioned Officer levels (Naiks and Havildars or equivalent ranks in the Navy and the Air Force).

Websites for Recruitment in the Armed Forces

For Army : at www.joinindianarmy.nic.in

For Navy : <https://www.joinindiannavy.gov.in/>

For Air Force : <http://indianairforce.nic.in/>

Websites for Recruitment in Indian Paramilitary Forces

1. **Border Security Force (BSF) :** Get information related to recruitment in Border Security Force.

<http://bsf.nic.in/en/career.html>

2. **Central Industrial Security Force (CISF) :** is a premier multi-skilled security agency which provides security cover to nuclear installations, space establishments, airports, seaports, power plants, sensitive Government buildings and ever heritage monuments. Detailed information related to recruitment of Central Industrial Security Force.

http://www.cisf.nic.in/RECRUITMENT_files/RECRUITMENT.htm

3. **Central Reserve Police Force (CRPF) :** is an armed Force of the Union of India, with the basic role of assisting the State/Union Territories in Police operations to maintain law and order and contain insurgency. You can find information about recruitment of Central Reserve Police Force.

<https://www.india.gov.in/recruitment-central-reserve-police-force>

4. **Indo Tibetan Border Police (ITBP) :** is a specialized mountain Force and most of the officers & men are professionally trained mountaineers and skiers. Know more about career opportunities in Indo Tibetan Border Police.

<http://itbp.nic.in/itbpwebsite/index.html>

5. **Sashastra Seema Bal (SSB) :** is a Border Guarding Force (BGF) . You can find detailed information pertaining to recruitment and career opportunities in the SSB.

<http://www.ssbrectt.gov.in/>